

Амелін С. К.,

аспірант Науково-дослідного фінансового інституту
Академії фінансового управління
Міністерства фінансів України

СУТНІСТЬ ФІНАНСОВОГО ЛІЗИНГУ

Проаналізовано сучасні підходи до визначення сутності фінансового лізингу. Досліджено схожі та відмінні риси фінансового лізингу з кредитними, товарними, орендними та інвестиційними відносинами. Обґрунтовано доцільність відмежування відносин фінансового лізингу від подібних за змістом цивільно-правових відносин. Наведено критерії, за якими доцільно визначати відносини фінансового лізингу.

Ключові слова: лізинг, фінансовий лізинг, сутність лізингу, поняття фінансового лізингу, лізингові відносини, ринок лізингу, функції лізингу, ознаки фінансового лізингу.

На сьогодні в багатьох країнах з розвинутою ринковою економікою фінансовий лізинг став дієвим інструментом фінансування програм оновлення та розширення основних засобів підприємств. Проте для України явище лізингу є порівняно новим та недостатньо вивченим. Це спричиняє неадекватне сприйняття його переваг вітчизняними підприємцями та державними установами.

У своїх працях сучасні вчені не є однастайними у визначенні поняття лізингу та трактуванні його сутності й природи. Розбіжність у поглядах на те, що саме становить лізинг, пов'язана з різним баченням історії виникнення та розвитку лізингу.

І хоча організаційно-економічний механізм лізингу, властиві йому елементи у вигляді орендних відносин людство достатньо ефективно використовувало на всіх етапах свого розвитку за різноманітних форм виробництва, економічна сутність лізингу тривалий час залишається неоднозначною. Його зміст і роль у теорії й практиці багатьох країн трактується по-різному, а інколи й суперечливо. Різні джерела дають неоднакові визначення терміна “лізинг”, але вони інколи обмежені й не враховують всіх граней прояву цієї нової форми господарювання.

У зарубіжних виданнях лізинг розглядається такими авторами, як Л. Гехт, Х. Шпітлер. Значний внесок у теоретичне обґрунтування питань сутності та природи лізингу зробили російські дослідники Н. А. Адамов, В. Д. Газман, В. А. Горемікін, Л. Н. Прилуцький, А. Смирнов, О. М. Чекмарьова, В. М. Джуха, О. В. Кабатова та В. В. Вітрянський.

В Україні питаннями історії виникнення та формування лізингових відносин займалися такі учені, як Н. М. Внукова, Б. С. Івасів, В. І. Міщенко, О. С. Луб'янський, Н. Г. Слав'янська, Я. Б. Усенко, О. В. Ольховиков, О. Яновський. Окремі аспекти лізингових відносин розглядалися у працях І. О. Бланка, В. М. Бойко, В. Н. Кочеткова, Є. В. Краєва, Б. Л. Луціва, Р. П. Саблука, Л. А. Савельєва, С. А. Циганова, М. І. Бондара.

Юридичну природу лізингових відносин досліджували як вітчизняні, так і зарубіжні науковці: Р. П. Бойчук, Л. Рябко, О. В. Трофімова, К. Ільєсова, Е. Е. Іщенко, А. А. Мілош, Е. В. Угольнікова, І. В. Щетініна. Деякою мірою проблеми правового забезпечення лізингової діяльності висвітлено у наукових розробках С. П. Кисіля та І. Якубівського.

Важливе значення в обґрунтуванні певних особливих ознак та критеріїв фінансового лізингу мали дослідження О. В. Амуржуєва, А. Н. Азріліяна, Е. Т. Требнєва, П. Г. Васиківа, Ф. Ф. Бутинця, Г. Л. Вознюка, Т. С. Смовженко, І. Д. Носкової.

Проте такий значний доробок учених щодо питань лізингу не лише не спрощує, а навіть ускладнює розуміння цього явища. Адже кожний автор по-своєму трактує не тільки історію та природу виникнення, а й сутність та ознаки фінансового лізингу. Це пояснюється здебільшого недостатньою розробкою теоретичних питань лізингу, а також відсутністю єдиного методичного підходу на практиці.

Багатофакторний характер лізингу потребує упорядкування накопичених знань, виявлення в ньому загальних властивостей і особливих ознак, що відрізняють його від суміжних економічних явищ і процесів.

Отже, метою статті є виокремлення схожих та відмінних рис фінансового лізингу від інших цивільно-правових відносин та визначення сутності фінансового лізингу.

На думку більшості дослідників, термін “фінансовий лізинг” походить від англійського *financial leasing*, що перекладається як “фінансовий лізинг” або “довгострокова оренда обладнання”. З ділової англійської мови було запозичено лише словосполучення. Первинний зміст цього поняття в українському законодавстві не був відображений.

Серед переважної більшості учених прийнято вважати, що лізинг — це американський винахід 50-х років минулого століття, який потім місцеві підприємці привезли до Європи, а згодом — і до Азії. Однак багато дослідників і практиків не поділяють таку думку, стверджуючи, що економічні відносини на кшталт лізингових існували задовго до початку нашої ери.

Суть лізингу досить влучно розкрив Арістотель, який у своїй праці “Риторика” стверджував: “...багатство полягає у рентабельному використанні власності, а не у володінні нею як такою...”. Арістотеля не можна вважати винахідником “лізингу”, проте саме йому вперше вдалося викласти філософський зміст лізингових відносин.

Розбіжність у поглядах на історію виникнення та розвитку лізингу пов'язана з різним розумінням того, що являє собою лізинг. При розгляді лізингу як однієї з форм довгострокової оренди треба визнати, що його історія сягає глибокої давнини. Усвідомлення того, що для отримання доходу не обов'язково купувати або володіти необхідним майном, землею, будь-якими іншими засобами, а достатньо мати право їх використовувати, і саме таким чином здобувати бажані матеріальні блага — одне із значущих відкриттів минулого.

Безперечно, історико-правовий аналіз різних стародавніх джерел права дає підстави стверджувати про існування на той час детально розроблених

правових норм, що були покликані обслуговувати досить простий товарно-грошовий оборот, зокрема в частині, що стосується передачі майна у власність або тимчасове користування. Такі відносини складають основу сучасної правової конструкції лізингу, проте далеко не тотожні їй.

Явище фінансового лізингу виникло значно пізніше. Уряд Сполучених Штатів Америки належним чином оцінив позитивні тенденції, що існували за рахунок використання орендних схем фінансування, відтак у стислі терміни (1952—1955) було розроблено та реалізовано державну програму стимулювання розвитку лізингу, яка передбачала також певні податкові пільги та можливість застосування прискореної амортизації. Фактично було дано поштовх формуванню законодавчого поля лізингових операцій і зокрема фінансового лізингу. Так, у Єдиному торговельному кодексі США в розділі “Орендні угоди” (1952) було надано визначення фінансового лізингу як операції, за якої:

- лізингодавець не виробляє, постачає або вибирає майно (предмет лізингу);
- лізингодавець купує майно або право володіння і використання майна у зв'язку з лізинговою угодою.

Тобто фінансовий лізинг розглядався як тристороння угода, в якій брав участь постачальник предмета лізингу, лізингоодержувач і лізингова компанія як фінансовий посередник. При цьому лізингоодержувач мав право користуватися зобов'язаннями та гарантіями, які постачальник надавав лізингодавцю.

На міжнародному рівні визначення правового поля використання фінансового лізингу та узагальнення досвіду національних законодавств багатьох країн у галузі регулювання лізингових операцій відбулося значно пізніше. Лише у 1988 р. в Оттаві було прийнято Конвенцію “Про міжнародний фінансовий лізинг”¹, якою визначалися загальні особливості лізингових операцій та передбачалася їх регламентація на міжнародному рівні.

Підсумовуючи історико-правовий аналіз виникнення лізингу, варто відзначити думку з цього приводу професора В. Вітрянського: “Як свідчить ознайомлення з відповідними науковими працями, економісти часто вбачають лізинг у всіх історичних документах, де йдеться про майновий найм (оренду), і, більше того, називають лізингом будь-який комплекс майнових відносин, пов'язаних з володінням майном на іншому праві, ніж право власності. Здається, що такі твердження базуються на невірному розумінні сутності договору лізингу та його кваліфікуючих ознак...”².

Ретроспективний аналіз формування та становлення лізингу в світових господарських відносинах дає змогу дійти висновку про багатогранність та складність поняття “фінансовий лізинг”. Проте у своїх працях сучасні на-

¹ Про міжнародний фінансовий лізинг : конвенція УНІДРУА від 26 травня 1988 р. (Оттава).

² *Витрянский В. В.* Договор аренды и его виды: прокат, фрахтование на время, аренда зданий, сооружений и предприятий, лизинг / В. В. Витрянский. — М. : Статут, 1999. — 299 с.

уковці не є одноставними у визначенні лізингу та трактуванні його сутності й природи.

Під категорією “сутність” у філософії розуміється зміст явища, те, що воно існує саме по собі, на відміну від інших речей і явищ, мінливих станів явища, які виникають чи можуть виникнути під впливом тих чи інших обставин.

Розглядаючи місце лізингу в системі економічних відносин, Н. М. Внукова³ та О. В. Ольховиков⁴ пропонують включити сутність лізингу в систему орендних відносин, які поєднує в собі лізинг. Проте в економічній теорії та практичній діяльності лізинг, зокрема фінансовий, може бути охарактеризований такими визначеннями, що відображають його сутність:

- спосіб кредитування підприємницької діяльності;
- спосіб купівлі-продажу основних засобів або права користування чужим майном;
- спосіб інвестиційної діяльності;
- одна з форм довгострокової оренди;
- операції за чужий рахунок, тобто керування чужим майном за дорученням довірителя.

З одного боку, фінансовий лізинг за своїм змістом споріднений з кредитними відносинами (видачею кредиту під придбання виробничих фондів). Можливим є і порівняння лізингових відносин з наданням лізингодавцем лізингоодержувачу комерційного кредиту за договором купівлі-продажу з розстроченням виплати за майно, передане у фінансовий лізинг. Лізинг також можна розглядати і як діяльність, спрямовану на інвестування власних чи залучених фінансових ресурсів з метою отримання прибутку з лізингових платежів. З іншого боку, лізинг тісно пов'язаний з орендним механізмом.

Насправді, сукупність усіх цих визначень дає найповнішу характеристику економічної суті фінансового лізингу. Поєднання кредитної операції, інвестиційної та комерційної діяльності й оренди водночас створює нову організаційно-правову форму бізнесу – лізинг і, зокрема, фінансовий лізинг як його різновид (рисунок).

Елементи кредиту, інвестицій та оренди як складові в комплексі лізингових відносин тією або іншою мірою визнаються більшістю учених-економістів. Проте, якщо частина дослідників посилається на рівнозначну наявність в операції лізингу всіх трьох елементів, то інші автори можуть виділяти один з елементів або спростовувати ознаки інших. Так, О. Яновський зазначає, що лізингом є особлива форма оренди, пов'язана з наданням у користування машин, обладнання, інших матеріальних засобів та майна. Він також визначає лізинг як щось середнє між орендою та креди-

---

³ Внукова Н. Н. Сучасний стан економіко-правового регулювання фінансового лізингу в Україні / Н. Н. Внукова // Лізинг в Україні. – 2005. – № 3. – С. 8–10.

⁴ Внукова Н. Н. Мир лізинга / Н. Н. Внукова, О. В. Ольховиков. – Харків : Основа, 1994. – 220 с.

том, розстрочкою і прокатом⁵. В. І. Міщенко, О. Г. Луб'яницький та Н. Г. Слав'янська вважають, що в економічному значенні лізинг можна розглядати як форму кредиту, що надається лізингодавцем лізингоодержувачеві у формі майна, яке передано в користування, або форму інвестування в економіку, альтернативну банківському сектору⁶.

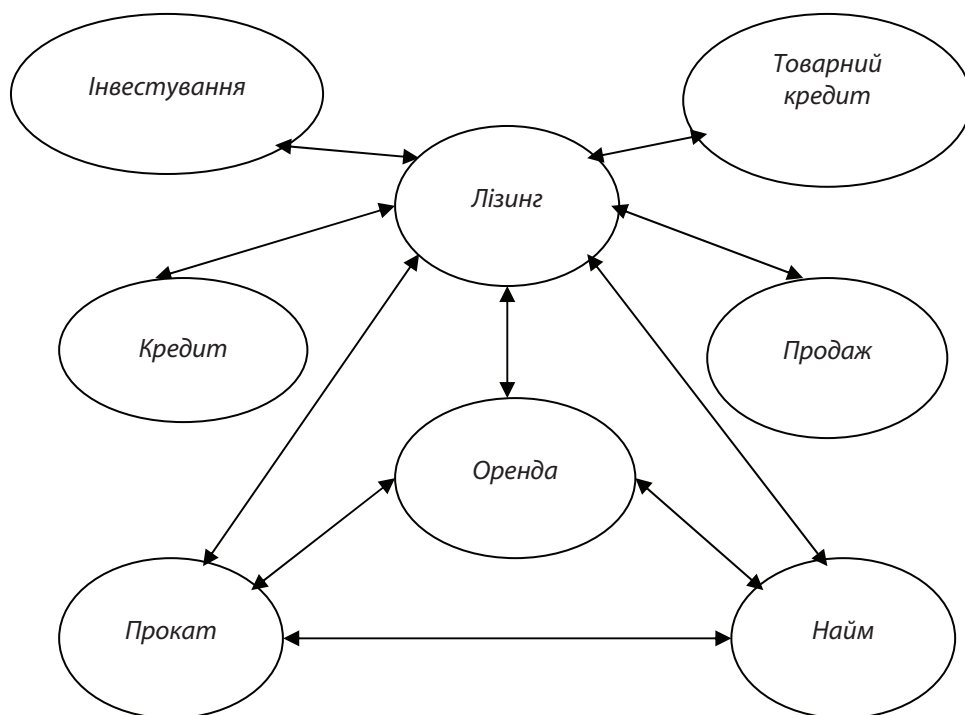

Рисунок. Лізинг у системі економічних відносин

Переважна більшість фахівців у своїх працях підтверджують, що фінансовий лізинг відповідає кредитним відносинам. Адже, надаючи на певний строк елементи основного капіталу, їх власник у визначений термін отримує назад суму коштів, сплачених за майно, із виплатою комісійних, тобто наявні принципи строковості та повернення, а також платності.

Проте, хоч за формою лізинг зовні є схожим на *комерційний кредит*, але є й суттєві відмінності. Зокрема, при комерційному кредитуванні одночасно з передачею товарів у тимчасове користування надається і право власності на них, а при лізингу право користування майном відокремлено від права володіння ним. Лізингоодержувач набуває лише права користування предметом лізингу, за що здійснює плату (лізингові платежі) лізингодавцю.

⁵ Яновський О. Лізинг як форма підприємницької діяльності / О. Яновський // Економіка України. – 1994. – № 11. – С. 90–92.

⁶ Міщенко В. І. Основи лізингу: навч. посіб.; сер. “Бібліотека банкіра” / В. І. Міщенко, О. С. Луб'яницький, Н. Г. Слав'янська. – К. : Знання, 1997. – 138 с.

Дослідження засвідчують, що ототожнювання лізингу з кредитом є некоректним, що свідчить про поверховий підхід до розуміння цього поняття.

Професор В. Горемикін розглядає лізинг як систему підприємницької діяльності, яка включає як мінімум три види організаційно-економічних відносин: орендні, інвестиційні й торгові, зміст кожного з яких повністю не вичерпує сутності специфічних фінансово-майнових лізингових операцій⁷.

Багато дослідників, таких як О. В. Амуржуєв, А. Н. Азріліян, Е. Т. Требнєв, І. О. Бланк, В. М. Бойко, П. Г. Васиків, Ф. Ф. Бутинєць, Г. Л. Вознюк, Т. С. Смвженко, І. Д. Носкова вбачають у лізингу *модифікований вид оренди*. Проте від оренди лізинг відрізняється наявністю не двох, а як мінімум трьох сторін в угоді, якщо функції орендодавця та підприємства, яке виготовляє обладнання, виконують різні особи. На відміну від оренди при лізингу має місце інвестування власних чи запозичених коштів, тобто спеціальне придбання предмета для здачі його в лізинг; відповідальність перед лізингодавцем за виявлені недоліки предмета лізингу лізингоодержувач несе лише тоді, коли він сам брав участь у виборі продавця (постачальника) цього предмета.

Досить суперечливими є думки різних учених щодо *співвідношення лізингу, хайрингу та рентингу*. Зокрема, О. М. Чекмарьова⁸ розглядає дві останні категорії як окремі самостійні форми орендних операцій. Інші дослідники, наприклад В. Н. Кочетков, Є. В. Краєва⁹ та Б. Л. Луців, навпаки, трактують лізинг, рентинг і хайринг як одну і ту саму форму операцій, але, відповідно, з тривалим (понад 3 роки), середнім (1–3 роки) і коротким (до 1 року) терміном оренди.

Проведені дослідження дають змогу стверджувати, що існує певна відмінність між лізингом, хайрингом та рентингом. Звичайна лізингова операція здійснюється з ініціативи користувача, бо саме він звертається до лізингової компанії з проханням взяти у користування певне майно. Хайринг можна назвати лізингом виробника, оскільки рішення про те, що майно буде здаватись у лізинг, приймає саме він. Через те, що при короткостроковому лізингу не відбувається повна амортизація майна, то відповідальність за здійснення такої операції лягає на лізингодавця. Тому рентинг називають лізингом лізингодавця.

Деякі учені вбачають у лізингових відносинах *інвестиційний характер*, характеризуючи їх як “особливий вид інвестування тимчасово вільних або залучених фінансових коштів для придбання у власність у визначеного лізингодавцем (орендодавцем) продавця обумовленого з конкретним лізингоодержувачем (орендарем) майна та надання потім такого майна цьому орендарю у тимчасове користування за певну плату”¹⁰. Р. П. Саблук, здій-

---

⁷ Горемыкин В. А. *Лизинг : учеб.* / В. А. Горемыкин. — М. : Дашков и К°, 2003. — 944 с.

⁸ Чекмарева Е. Н. *Лизинговый бизнес: практ. пособ. по организации и проведению лизинговых операций.* — М. : Экономика, 1994. — 127 с.

⁹ Кочетков В. Н. *Организация лизинговых операций* / В. Н. Кочетков, Е. В. Краева, О. В. Кочеткова. — К. : Укр.-фин. ин-т менеджмента и бизнеса, 1998. — 103 с.

¹⁰ Джуха В. М. *Лизинг* / В. М. Джуха. — Ростов-на-Дону, 1999. — 320 с.

снюючи аналіз теоретичних аспектів лізингових відносин, визначав лізинг як “одне з важливих джерел надходження нових інвестицій”¹¹. На інвестиційний характер лізингових операцій також вказують Л. А. Савельєв, С. А. Циганов, М. І. Бондар, Т. А. Бондар та інші вітчизняні економісти. На підтвердження цієї позиції можна навести показники частки фінансового лізингу, яка постійно зростає, серед інших форм фінансування розвитку підприємств.

Проте, на нашу думку, ототожнення лізингових відносин з іншими видами грошово-матеріальних відносин є некоректним. Адже, пройшовши значний шлях розвитку, лізинг відокремився та трансформувався у сферу більш високого рівня економічних відносин порівняно з орендною, банківською чи комерційною позикою. Лізинг вимагає та передбачає широкий діапазон знань фінансового ринку у виробництві, на ринках сучасної техніки і технологій, а також варіаційних потреб клієнтів та особливостей його організаційно-економічного механізму.

Вказані особливості лізингу визначають його основні функції, які допомагають розкрити сутність цього явища:

- *Фінансова функція.* Лізинг (для продавця) – можливість відразу одержати повну вартість обладнання за рахунок посередника – лізингової компанії. Для лізингоодержувача лізинг є можливістю додаткового залучення основних засобів без суттєвого відволікання фінансових ресурсів.
- *Виробнича функція.* Лізинг – це один з найбільш прогресивних методів матеріально-технічного забезпечення виробництва, що відкриває доступ до передової техніки в умовах її швидкого морального старіння. Завдяки оперативності та гнучкості лізингу лізингоодержувач отримує можливість задовольняти свої виробничі потреби у техніці й обладнанні.
- *Функція збуту.* Лізинг – це форма реалізації виробленої продукції, завдяки якій розширюється коло споживачів та ринки збуту.
- *Інвестиційна функція.* Лізинг (для лізингодавця) – це вигідний спосіб інвестування вільних фінансових ресурсів в основні засоби.

Що стосується *правової сутності лізингу*, то останніми роками науковцями створено безліч теорій щодо цього питання. Інколи зустрічаються праці, автори яких спростовують існуючі підходи, обґрунтовують власну точку зору та одночасно вказують на можливість виникнення нових теорій. Так, О. В. Кабатова зазначає, що подальший розвиток лізингу, особливо в міжнародній сфері, може зумовити виникнення нових теорій і концепцій, оскільки тема правової природи лізингу залишається поки що відкритою¹². Російський учений В. В. Вітрянський зазначає, що правова сутність лізингу,

¹¹ Саблук Р. П. Теоретичні аспекти лізингових відносин / Р. П. Саблук // Економіка АПК. – 2000. – № 11. – С. 49–57.

¹² Кабатова Е. В. Лізинг: правовое регулирование, практика / Е. В. Кабатова. – М. : ИНФРА-М, 1998. – 204 с.

його місце в системі зобов'язань залишаються серед найбільш дискусійних питань юридичної літератури, яка досліджує лізингові правовідносини.

Міжнародна практика традиційно розділяє фінансовий та оперативний види лізингу за властивими їм концептуальними ознаками. Основними критеріями для віднесення лізингу до фінансового або оперативного виду є ознаки обсягу зобов'язань та строк використання предмета лізингу. Проте існує чимало інших ознак, за якими варто розрізняти фінансовий та оперативний лізинг. Фінансовий лізинг вирізняється за такими критеріями:

- лізингодавець є фінансовим посередником між продавцем (постачальником) предмета лізингу та лізингоодержувачем;
- суб'єкти лізингу (лізингодавець, лізингоодержувач, продавець (постачальник)) є суб'єктами підприємницької діяльності;
- вибір предмета лізингу, його продавця (постачальника), а також затвердження специфікацій є прерогативою лізингоодержувача, тобто у фінансовий лізинг передається майно, зазвичай спеціально придбане лізингодавцем у продавця (постачальника) на замовлення лізингоодержувача та на підставі затверджених ним специфікацій;
- предметом лізингу є виробниче обладнання, засоби виробництва або інше обладнання, за винятком того, яке можна використовувати переважно для особистих, сімейних або побутових цілей лізингоодержувача;
- лізингодавець залишається власником предмета лізингу впродовж усього терміну дії угоди фінансового лізингу;
- лізингоодержувач сплачує лізингодавцю як власнику предмета лізингу періодичні лізингові платежі;
- протягом строку дії договору лізингодавець за рахунок лізингових платежів повертає собі вартість майна й отримує прибуток від лізингової угоди;
- обсяг фінансових зобов'язань лізингоодержувача не зменшується у зв'язку із суттєвим обмеженням можливості використання предмета лізингу в результаті його ушкодження, а також через неможливість його застосування внаслідок обставин, за які лізингоодержувач не несе відповідальності;
- оскільки вибір предмета лізингу, його продавця (постачальника), а також затвердження специфікацій є прерогативою лізингоодержувача, лізингодавець не несе жодної відповідальності перед лізингоодержувачем щодо предмета лізингу;
- лізингоодержувач має право висувати претензії щодо предмета лізингу безпосередньо його продавцю (постачальнику);
- лише в разі участі лізингодавця у процесі вибору продавця або предмета лізингу він несе солідарну з продавцем (постачальником) відповідальність перед лізингоодержувачем щодо предмета лізингу;
- ризик випадкового знищення, втрати, ушкодження предмета лізингу переходить до лізингоодержувача з моменту передачі йому предмета лізингу;

- витрати на сервісне обслуговування, ремонт, страхування предмета лізингу несе лізингоодержувач, якщо інші умови не передбачені договором;
- тривалість терміну дії угоди фінансового лізингу практично збігається з терміном податкової амортизації та строком служби предмета фінансового лізингу;
- лізингодавець як власник має право на дострокове повернення предмета лізингу в разі неплатоспроможності (дефолту) лізингоодержувача;
- предмет лізингу обліковується на балансі лізингоодержувача;
- угода фінансового лізингу може передбачати умови придбання предмета лізингу у власність лізингоодержувачем.

Зазначені ознаки чітко відмежовують лізингові відносини від схожих цивільно-правових відносин та повною мірою відображають їх правову природу.

Ретроспективний аналіз формування та становлення лізингу в світових господарських відносинах підводить до висновку про багатогранність та складність поняття “фінансовий лізинг”. У цій новій організаційно-правовій формі бізнесу вбачається поєднання кредитної операції, інвестиційної та комерційної діяльності й оренди водночас.

Проте ототожнення лізингових відносин з іншими видами грошово-матеріальних відносин є некоректним. Адже, пройшовши значний шлях розвитку, лізинг відокремився та трансформувався до сфери більш високого рівня економічних відносин порівняно з орендною, банківською чи комерційною позикою.

Узагальнивши результати досліджень сутності майнових відносин, що складають основу поняття лізингу, можна стверджувати, що фінансовий лізинг — це майнові відносини, зміст яких полягає в тому, що одна особа (потенційний лізингоодержувач) звертається до іншої особи (потенційного лізингодавця) з пропозицією придбати для нього певне майно, необхідне для основної діяльності лізингоодержувача. Лізингодавець, набувши право власності на відповідне майно, передає право володіння та користування цим майном лізингоодержувачу за визначену плату і на визначений строк, з можливістю наступної передачі права власності на предмет лізингу після виплати всіх лізингових платежів. При цьому лізингодавець, реалізуючи функцію фінансування, за допомогою певних правових конструкцій перекладає на лізингоодержувача права та обов'язки, пов'язані з передачею предмета лізингу, ризиками його пошкодження або знищення, а також всі відносини щодо його утримання та експлуатації.